

Taisyklinga gimtoji kalba - vertybė?

Gimtoji kalba – kalba, kurią žmogus išmoksta pirmiausiai. Jos išmokstame iš šeimos narių. Gyvendami Lietuvoje dažnai galvojame, kad kalba tai įprastas, savaime suprantamas dalykas ir nesuteikiame jai reikšmės. Tačiau iš istorijos žinome, kad tautos kalba yra tautos pamatas. Norėdami užkariauti žemes, okupantai visada pirmiausia siekdavo sunaikinti kalbą, padaryti ją „nemadingą“, uždraustą. Tai galime matyti panagrinėję ir Lietuvos istoriją.

Karo metu dalis Lietuvos rašytojų dėl įvairių priežasčių gyveno užsienyje ir mes galime matyti savo šalies ir kalbos ilgesį jų darbuose. Dažnas su ilgesiu apdainavo ir rašė eiles apie lietuvių kalbos grožį. Tai matydami galime suprasti, kad kalba yra kažkas subtilaus ir švento, nuo gimimo žmogui suteiktas bendravimo įrankis, jungiantis jį su savo tauta. Savo „Postilės“ prakalboje Lietuvos Renesanso atstovas Mikalojus Dauša rašė tokius žodžius, kuriuos kaip maldą kartojome, kai išlikti buvo sunku, kai nepalankiausiomis sąlygomis reikėjo saugoti savo kalbą, kurti literatūrą, iš paskutinių jėgų atsilaikyti prieš klastingiausią prievartą. Štai ji, toji mūsų malda: „Nėra tokios menkos tautos, nėra tokio mažo žemės sklypo, kur nevertotų savo gimtosios kalbos, kuria paprastai rašoma savo ir kitų šalių istorija, kuria svarstomi visi krašto reikalai, kuria gražiai ir padoriai atliekami reikalai bažnyčioj, susirinkimuose ir namie; pati gamta to moko, ir kiekvienas beveik iš motinos krūtų gauna palinkimą į savo kalbą – į jos vartojimą, gynimą ir platinimą. Panaikink kalbą – panaikinsi santaiką, vienybę ir viską gera. Panaikink kalbą – panaikinsi saulę nuo dangaus, suardysi pasaulio tvarką, atimsi gyvenimą ir garbę.“ Taigi mažas žemės sklypas ir gimtoji kalba. Kol jie buvo kartu, jokios negandos negalėjo išplėsti iš mūsų lūpų kalbos ir žodžio meno. Tai rodo unikali lietuvių tautosaka – nuo lopšinės, pasakos iki raudos.

Carinė valdžia, norėdama nutautinti, beveik pusšimtį metų Lietuvoje draudė lietuvišką spaudą, mokyklas lietuvių kalba ir netgi kalbėjimą viešai. Išlikome. Stipri kaimo bendruomenė su savo tarme, dainomis palydimais darbais, poilsiu ir šventėmis, su begaliniu mokslo troškimu, knygnešių keliais keleliais, slaptomis daraktorių mokyklėlėmis, mamomis, mokačiomis vaikus skaityti iš maldaknygių, sušvitusia „Aušra“ ir keltis žadinančiu „Varpu“, su K. Donelaičiu ir kita literatūra išlikome išdidūs ir verti lietuvių vardo. Vien tik ką mūsų mažai tautai reiškia K. Donelaitis, išverstas ir vis dar verčiamas į daugelį pasaulio kalbų, neturinčių lietuvių kalbai būdingo kirčiavimo ir galimybių atkurti nuostabų „Metų“ hegzametą. Juk išversti Donelaičio „Metai“ (ir dar ne po kartą) į vokiečių, anglų, lenkų, rusų, baltarusių, latvių, gruzinų, ukrainiečių kalbas. 1977 m. UNESCO nutarimu Donelaičio „Metai“ įtraukti į „Europos literatūros šedevrų biblioteką“.

Kalba santykiauja su tikrove kaip žemėlapis su žemynu ir atspindi ne realybę, o realybės struktūrą. Tai, ką išreiškia kalba, yra mažiau, negu vaizduojama. Žmonijos bendrumas ir sąmonė, išmintis ir žinojimas yra įmanomi tik išlaikius kalbą. Manychiau, kad vertas dėmesio filosofo Juozo Mickevičiaus pastebėjimas: „Kalba yra žmogaus savikūros priemonė kultūros, istorijos ir tautos plotmėje. Sutrikusi kalba daro žmogų invalidą tautiškai ir istoriškai. Autentiškas žmogus tampa pats savimi mąstymo, kalbos ir elgesio bei veiksmo vienovėje. Kalbos pagedimas, švelniai tariant, pasidarė masiniu, jei ne universaliu reiškiniu. O jei kalba yra materialus idealus mąstymo išraiška, tai kokias mintis nešioja tos nualintos galvos? O jei kalba natūrali bendravimo priemonė, tai kiek žmogiškas yra tas bendravimas, kai tiek kalboje paplitę žargonai, vulgarumai, nešvankybės, beprasmybės, tuščiažodžiavimas?“

Skolinių, žargonų yra ir bus kalboje. Jų vartoseną reikės nuolat stebėti ir tvarkyti, nes mūsų kalbos, galingųjų kaimynų gožiamos, negalime palikti savieigai. Bet svarbiausia yra tai, kad visuomenė norėtų vartoti savo - lietuvių kalbos - žodžius, ne svetimus. Taigi būtina ugdyti bendrą visuomenės, ypač mūsų, jaunimo, nepakantumą plūstantiems į mūsų kalbą skoliniams, žargonams, tarmėms, tada greičiau bus pastebimi mums nepriimtini žodžiai ir geriau bus ieškoma jiems pakaitų. Pati visuomenė turi suprasti, kokia vertybė yra kalba, o juk jos mums niekas negali atstoti.